

Martos Gábor

„ILYET ÉN IS TUDOK”

Martos Gábor

„ILYET ÉN IS TUDOK”

Sokmillió művek kalapács alatt

A könyv megjelenését a könyvkiadói program keretében
a Nemzeti Kulturális Alap támogatta.

© Martos Gábor, Typotex, Budapest, 2018
Engedély nélkül semmilyen formában nem másolható!

ISBN 978 963 493 001 3

ISSN 1787-3444

Képfilozófiák

Kedves Olvasó!

Köszönjük, hogy kínálatunkból választott olvasnivalót!
Újabb kiadványainkról és akcióinkról a www.typotex.hu
és a [facebook.com/typotexkiado](https://www.facebook.com/typotexkiado) oldalakon értesülhet.

Typotex Kiadó

Alapította Votisky Zsuzsa, 1989

A kiadó az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók

és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja.

Felelős kiadó: Németh Kinga

Főszerkesztő: Horváth Balázs

Felelős szerkesztő: Rudolf Anica

Tördelés: Szalay Éva

Borítóterv: Koronczai Endre

Nyomás: Séd Nyomda Kft.

Felelős vezető: Katona Szilvia

A borító Erwin Wurm *Északi szobor* című munkájának
felhasználásával készült. © Studio Erwin Wurm

TARTALOM

Két kép: a kérdés	9
„Mű tárgy”, valódi lélek	11
Megértéskísérletek	27
Minden itt kezdődött, avagy az „ős-Forrás”	45
A lista, avagy mi minden tört fel azóta abból a bizonyos Forrásból	63
A világ legdrágább műtárgya (és a második)	67
Willem de Kooning (és egy kicsit Robert Rauschenberg)	73
A lista (folyt.)	82
Jackson Pollock (és egy kicsit Wols)	85
A lista (folyt.)	92
Francis Bacon	101
A lista (folyt.)	111
Jean-Michel Basquiat	117
A lista (folyt.), az első élő művész: Jasper Johns	125
Mark Rothko	131
A lista (folyt.)	139
Kazimir Malevics	146
A lista (folyt.)	150
Vaszilij Kandinszkij (és egy kicsit František Kupka)	160
A lista (vége)	166
Név- és (kiállító-) helyi értékek	171
Egy kis hazai	181
Két kép: a válasz	197
Jegyzetek	199

Függelék	205
A világon 30 millió dollárnál magasabb áron elkelt műtárgyak	205
Magyar (származású) művészek legdrágábban elkelt munkái külföldön	224
A magyarországi árveréseken 30 millió forintnál magasabb áron elkelt műtárgyak	224
Élő művészek magyarországi árveréseken ötmillió forintnál magasabb áron elkelt alkotásai	234

Egy fontos megjegyzés. Valamennyi műtárgypiaci adat, tény, esemény a 2017. december 31-én érvényes állapotokat tükrözi. Azt követően történtek csak egy-két kivételes esetben szerepelnek a könyvben.

...az absztrakt kép nemcsak azt jelenti, hogy nem figurális, hanem hogy a kép mögött lévő gondolkodás absztrakt, illetve hogy a gondolkodás per definitionem az, de hogy itt a tárgya is az.

Esterházy Péter: *A paradox harmónia*

...a nem radikális művészet mindig középszerű művészet: jó művésznek nincs más esélye, mint hogy igazat mondjon, s azt igazán radikálisan mondja.

Kertész Imre: *Gályanapló*

KÉT KÉP: A KÉRDÉS

Itt van két kép. Tessék szíves lenni alaposan megnézni őket, és végiggondolni, hogy vajon mi lehet a legfontosabb különbség közöttük. Hangsúlyozom: a legfontosabb! A döntéshez néhány adalék. Az egyik kép 1982-ben készült, a másik éppen tíz évvel később. Mind a kettő papíron van, de az egyiket filctollal, a másikat olajjal rajzolták-festették. Az egyikben a figura színe vörös, a másikon fekete (és azon van néhány sárga vonal és folt is).

Minden más a könyv végén (de ha lehet, ne tessék most rögtön odalapozni, hanem előbb szépen sorban végigolvasni mindent, úgy talán már sokkal érthetőbb lesz a „megfejtés” és az abból levonható konklúziók).

„MŰTÁRGY”, VALÓDI LÉLEK

A művészet, az művészet. Minden más, az minden más.

Ad Reinhardt (1913–1967) amerikai absztrakt festő¹

Rendszeresen szoktam fogadásokat ajánlani ismerőseimnek, hogy egy modern vagy kortárs, azon belül is elsősorban absztrakt/nonfiguratív, geometrikus/konstruktivista, netán monokróm műveket felvonultató képzőművészeti kiállításban hány perc alatt fogjuk meghallani azt a mondatot valamelyik kép (ritkábban szobor) előtt: „Ilyet én is tudok...” (B változat: „Ilyet a hároméves unokám is tud...”). Amikor pedig egy-egy ilyen „ilyet én is tudok” típusú műalkotás font- vagy dollármilliókért cserél gazdát valamelyik londoni vagy New York-i árverésen, akkor meg rendre azt halljuk (még az is lehet, hogy ugyanazoktól, akik amúgy saját maguk szerint maguk is tudnának „olyanokat”), hogy „Vajon ki az a... (itt általában valamilyen súlyosan sértő szó szokott állni), aki ennyi pénzt ad ezért...?” (és az „ezért” általában lesajnálónak szánt hangsúlyal van ejtve).

Márpedig a világ legdrágábban elkelő műalkotásai között manapság szinte alig van „klasszikus”, régi festmény vagy szobor, a legtöbb – elsősorban az árát illetően – „sztártétel” az úgynevezett post-war, tehát a második világháború után született vagy éppen a kortárs (contemporary), vagyis a ma élő művészek által készített alkotások közül kerül ki. Hogy ez mennyire így van, arra vonatkozóan mindjárt így az elején – mondhatni, bemelegítésképpen – lássunk néhány konkrét adatot.

Az Art Basel műkereskedelmi vásár szervezői és a világ egyik vezető pénzügyi szolgáltató cége, az UBS minden év tavaszán, a bázeli rendezvény – a világ egyik legnagyobb üzleti jellegű képzőművészeti seregszemléje – idején jelentetik meg az előző év műkereskedelmi adatait feldolgozó közös kiadványukat. A tavaly

kiadott *The Art Market 2017* című elemzés² szerint – amely tehát értelem-szerűen az előző év adatait tartalmazza – 2016-ban a világ műtárgypiacának összesített forgalma 56,6 milliárd dollár volt. (Ez persze látszólag – sőt nyilván a valóságban is – hatalmas summa, ami erősen táplálhatja azt a közkeletű vélekedést, miszerint a műtárgypiacon kifejezetten jelentős pénzek mozognak, ám azért összehasonlításként nem árt, ha azt is tudjuk, hogy ez az összeg pontosan ugyanakkora, mint amennyit ugyanabban az évben csak az Egyesült Államok lakói állateledelre költöttek...)

Ennek az 56,6 milliárd dollárnak a 81 százalékát három ország, az Egyesült Államok (a teljes forgalom 40 százaléka), az Egyesült Királyság (21 százalék) és Kína (20 százalék) „termelte meg”; a koncentrációra jellemző, hogy a negyedik helyen Franciaország már csak hét, az ötödiken és a hatodikon Németország és Svájc már csak két-két százalékkal szerepel, és a világ összes többi része osztozik a maradék nyolc százalékon. Egy másik kimutatás szerint viszont ma mindössze a társadalom legvagyonosabb négy százaléka gyűjt egyáltalán műtárgyat, vagyis ezen a piacon ők költik el ezt a rengeteg pénzt.

Ami az intézményi megoszlást illeti, az éves összforgalom 57 százaléka azokban a galériákban és műkereskedésekben realizálódott, amelyek a világ műtárgypiacán működő, nagyjából 310 ezer cég 95 százalékát adják, míg a másik 43 százalék a cégek öt százalékát kitevő árverezőházak által bonyolított aukciókon folyt be (vagyis jól látható, hogy arányaiban itt jóval magasabb árakon kelnek el a művek, mint a nem nyilvánosan megkötött üzletekben, illetve hogy – megfordítva a kérdést – a legkvalitásosabb piacra kerülő munkák inkább ide, azaz a versenyhelyzetet teremtő és így jobb árak elérésére esélyes árverésekre áramlanak).

Ami viszont a mi mostani szempontunk szerint a legfontosabb: az egyes művészettörténeti korszakokat nézve az úgynevezett régi mesterek, tehát a „klasszikus” alkotók művei 13 százalékot „termeltek” az összforgalomból, a „modern” – tehát a 19. század végi és a 20. század eleji – művészek alkotásaié 23 százalékot, míg a második világháború utáni (vagyis a „post-war” és a „contemporary” kategória) művészeinek munkái hozták a teljes forgalom 52 százalékát. Mivel pedig azt is tudjuk, hogy ezek az üzletek számszerűen csak az adásvételek 37 százalékát jelentették, ez azt mutatja, hogy ebben a kategóriában jóval magasabbak az átlagárak, mint a korábbi szarmazó tételek esetében. A kortárs szegmens piaci előretörését pedig abból láthatjuk, hogy míg a „post-war” művek

piaci részesedése 2000-ben még csak az összforgalom nyolc, a „contemporary” alkotásoké pedig csak három százalékát tette ki, addig 2017 első felében ezek az arányok már 21, illetve 15 százalékra emelkedtek a teljes forgalmon belül.

Az Artprice 2017 szeptemberében közzétett éves jelentése szerint³ – amely 2016 második és 2017 első felének időszakát vizsgálta – ebben a tizenkét hónapban 57 100 kortárs műalkotás cserélt gazdát árveréseken (ami 3,8 százalékos növekedés az előző egyéves periódushoz képest). Ezeknek a műtárgyaknak az összesített aukciós forgalma – az előző évi 1,5 milliárd dollárral szemben – 1,58 milliárd dollár volt; a tételek 72 százalékát festmények tették ki.

Ami pedig a legutoljára megjelent ilyen összegzést, az Artprice 2017 első felévére vonatkozó adatait illeti,⁴ abból is az látszik, hogy az év első hat hónapjának 6,9 milliárd dolláros aukciós összforgalmából (ami 5,3 százalékkal magasabb, mint az előző év első felének hasonló adata) csaknem 40 százalékot hoztak a „post-war” és a „contemporary” kategóriákba tartozó műtárgyak, ami minden idők második legmagasabb ilyen arányértéke (csak 2014-ben volt még ennél is egy pár százalékkal több ennek a két szegmensnek a piaci részesedése).

De ha nemcsak kifejezetten a műtárgypiacra koncentrálunk, hanem a művészet megjelenésének egyéb területeire is, akkor is azt látjuk – például az interneten a nemzetközi művészeti oldalakat böngészve –, hogy mennyivel több a modern, illetve a kortárs alkotásokat felvonultató múzeumi kiállítások, galériás bemutatkozások száma, mint a régi klasszikusokéi. Ennek persze az is az oka, hogy az utóbbiak munkái eleve korlátozott számúak, hiszen lezárt életművek adott számú darabjai, míg a mai alkotások naponta, szinte vég nélkül sokasodnak; meg persze az is, hogy a klasszikusok műveinek mennyiségileg jó, minőségileg pedig a legjobb – tehát legvonzóbb – része ma már leginkább múzeumi vagy régóta őrzött, „beállt”, nehezen mozduló magángyűjteményekben van, míg a maiak inkább forognak a piacon, legyen az akár a múzeumi-kiállítási, akár az árverési-műkereskedelmi piac. Az a piac, amelyik mégiscsak valamiféle „értékmérője” a műveknek, még ha természetesen nem is okvetlenül objektív, nem is mindig manipulálatlan, és főleg – elsősorban a kívülállók számára, de sokszor a bennfenteseknek is – legtöbbször alig átlátható és érthető abban a tekintetben, hogy mikor mi – és főleg hogy ami, az is miért – történik benne.

Ez a könyv arra vállalkozik, hogy bemutasson egy csokorra valót olyan modern, illetve kortárs, elsősorban absztrakt/nonfiguratív műalkotásokból, amelyek láttán jó eséllyel hallhatjuk azt bizonyos nézőiktől, hogy „ilyet én is tudok”, ám

amelyek – fittyet hányva erre a hetyke állításra, illetve az eladásuk utáni, esetenkénti „ki az a...?” típusú értetlenkedő csodálkozásra – az elmúlt években nagyon magas, konkrétan 30 millió dollárt (ez 2017–2018 fordulóján nagyjából olyan 7,654 milliárd forint volt) is meghaladó áron kerültek új tulajdonoshoz. Az összeállításban egyformán figyelembe veszem a nyilvános árveréseken, illetve a bármilyen formában nyilvánosságot kapott magánüzletekben létrejött adásvételeket; igyekszem röviden bemutatni a piacon legfontosabb/legsikeresebb „sztárművek” alkotóit, valamint ezeknek a műveknek a történetét, illetve különböző szakértők – művészettörténészek, kritikusok, esztéták – véleményét idézve megpróbálom felvázolni, hogy az adott esetben a nagyközönség bizonyos tagjainak a szemében nemcsak semmitmondó, de egyúttal semmit sem érő műtárgyak a velük alaposabban foglalkozók számára miért is jelentenek legtöbbször mégis komoly, művészettörténeti szempontból is értékelendő szellemi produktumokat.

Mielőtt azonban eddig érve az olvasásban valaki máris a sarokba vágna a könyvet, mondván, hogy ugyan miért is akarom én őt meggyőzni arról, hogy mostantól szeresse azokat a műveket, amelyek pedig neki eddig nem mondtak semmit vagy pláne egyenesen taszították, azt gyorsan megnyugtatom: erről szó sincs. Én csakis és kizárólag tényeket, illetve bizonyos személyek által a tényekben szereplő alkotók munkásságához vagy éppen bizonyos konkrét műveikhez fűzött gondolatokat fogok felsorakoztatni ezeken az oldalakon – a „tanulságok” levonását pedig kinek-kinek a maga véleményére, annak megváltoztathatatlanságára vagy akár elmozdulására bízom.

De itt és most, mielőtt útnak indulnánk erre az izgalmas területre, azért egyetlen személyes véleményt mégis engedjen meg nekem, kedves olvasó! Be kell valljam, hogy én bizony azt azért szívesen mondanám egy-egy ilyen „ilyet én is tudok” hallatán, hogy akkor tessék, rajta, csináld! Mert lehet ugyan, hogy tudsz húzni három vonalat – nota bene, meggyőződésem, hogy esztétikai értelemben „olyat” azért az esetek legnagyobb részében nem tudsz – vagy néhány színes pacát kenni egy vászonra, de hogy soha a bűdös életben nem fogsz értük sok millió dollárt kapni, az holtbiztos. És ez bizony nem csak azért van így, mert – ahogyan ezt is hallhatjuk időről időre egyesektől – „a sznobok csak »neveket« vásárolnak”, hiszen ha ez valóban ilyen egyszerű lenne, akkor a világ műkereskedelmi toplistájának az élmezőnyében nyilván a világon a legismertebb „nagy” (tehát a gyűjtők számára is a legvonzóbb) klasszikus művészek – az egyetlen valóban itt található Leonardo mellett Giotto, Michelangelo, Raffaello,

Tiziano vagy éppen Vermeer – sorakoznának, nem pedig De Kooning, Pollock, Bacon, Basquiat, Rothko, Warhol és „modern” társaik. Másrészt pedig azt se feledjük el, hogy ha ez mégiscsak így van, mármint hogy a sznobok a „neveket” vásárolják (hiszen tudjuk, hogy részben azért tényleg így van), azért azt a „nevet” előbb csak meg kellett „csinálnia” valakinek, mire viselője eljutott oda, hogy a műveiért – még ha azokon éppen csak három vonal és néhány színes paca van is – valakik dollármilliókat legyenek hajlandók kifizetni. És ha valaki, ezt felismerve, nem automatikusan, mondhatni, „zsigerből” az elutasítást választja egy-egy ilyen mű láttán, hanem mondjuk vesz legalább annyi fáradságot, hogy megpróbálja felfedezni ezeknek az alkotásoknak az értékeit (a továbbiakban ehhez megpróbálok majd minél több segítséget adni), akkor hátha azon is el tudunk majd gondolkozni, hogy vajon mi is a különbség a te három vonalad meg a sokmillió dolláros három vonal között, ahelyett, hogy csak értetlenkednénk meg „ilyeténistudokoznánk”...

Mielőtt azonban ebbe belevágnánk, előtte tisztázzunk még néhány kérdést! Először is: az ugyebár egyértelmű, hogy egy műalkotás értékét soha nem tudhatjuk teljesen objektíven, egzakt módon megállapítani. (Erről, illetve az egyes műtárgyak különbözőféleképpen mérhető „értékeiről” részletesen írtam *Műkereskedelem – Egy cápa ára* című könyvem *Mi mennyi?, avagy mitől értékes egy „értékes” festmény* című fejezetében⁵, így itt és most erre nem térek ki bővebben.) Ugyanakkor azt mégiscsak el kell fogadnunk, hogy ezen a bizonytalan értékképzésű és -meghatározású területen éppen a műtárgypiac és azon belül is elsősorban a nyilvános árverések dokumentálható, visszakereshető adatokat tartalmazó, konkrét összegekben kifejeződő eredményei azok, amelyek végeredményben „bearázzák”, összehasonlíthatóvá és így mégiscsak egyfajta érték mérővel meghatározhatóvá teszik az egyes műalkotásokat.⁶

Mondok egy konkrét példát. Valamikor 2017 nyarán egy ismert hazai galerista és műkereskedő feltett egy képet a legnagyobb internetes közösségi oldalra egy kortárs festményről, amelyen mindössze egy-egy bizonytalan körvonalú fekete, illetve sárga színfolt volt látható egymás alatt-felett, és nagyjából azt írta mellé, hogy kövezzék meg, de ő bizony nem érti, miért kell ettől a képtől hasra esni, illetve hogy ugyan mit lehet róla elmondani azon túl, hogy – és itt nyilván ki kell érezni a szavaiból az erős iróniát – „a művész úgy ragadta meg a fekete és a sárga viszonyát, mint eddig még soha senki”. Kétségtelen: lehet, hogy mindebben neki messzemenően igaza van (különösen, ami a hasraesést illeti). Másfelől viszont – aukciókat is rendszeresen szervező piaci szereplőként –

Éppen neki magának kell a legjobban tudnia, hogy ha van valaki, aki ezért a képért adott esetben egy árverésen megadja mondjuk az 50 millió dollárt, akkor nincs mese, az a kép abban a pillanatban, azon a piacon, abban az árverési csarnokban annyit ért. És aztán lehet persze, hogy a ma 50 millió leütött művet két nap múlva nem lehet majd eladni már ötmillióért sem, de ez a mai 50 millió nem változtat: ez az összeg fog bekerülni a műtárgypiaci annalesekbe, ehhez fogják viszonyítani a következő adásvételek során elért árát, ez az összeg fogja meghatározni, de legalábbis erősen befolyásolni alkotója bármelyik másik munkájának másnapi piaci szereplését. És azt sem szabad elfelejteni, hogy az ilyen – józan fejjel nézve sokszor akár tényleg „érthetetlen” – kiemelkedően magas ár soha nem egyetlen ember sznobizmusán vagy uram bocsá, súlyos agyi defektusán múlik, hiszen egy árverésen minimum két egymással versengő licitáló kell ahhoz, hogy bármilyen tétel ára ilyen magasra szökjön. Aztán hogy emögött a hétköznapi ember szemében sokszor akár valóban irracionálisnak is tűnhető versengés mögött mi van, sznob magamutogatás-e – lát az illető a műben valamit, ami miatt úgy érzi, hogy mindenképpen együtt akar élni vele?, netán azt reméli, hogy a ma 50 millióért megvett tárgyat pár év múlva majd már százért fogja tudni továbbadni? –, az tulajdonképpen részletkérdés. Mint ahogyan soha senki nem fogja tudni megmondani azt sem, hogy mikor mi fogja egy árverésen az adott mű árát befolyásolni. Lehet persze trendeket, divatokat látni, kimutatni, elemezni, de hogy egy árverésre bekerülve egy konkrét műtárgy ára miért megy fel pont addig az összegig, amelyen leütik, azt soha senki nem fogja tudni teljes racionalitással megmagyarázni. Mint ahogyan legtöbbször ennek a fordítottját, vagyis azt sem, hogy az miért történik, hogy egy másik műtárgyra, amely az árverés „csúcsműveként” van beharangozva, nem licitál senki. Nem véletlen, hogy Andy Warhol azt mondta egyszer: ha valakinek van 200 000 dollárja, akkor azt tanácsolja neki, hogy ne képet vegyen rajta, hanem magát a 200 000 dollárnyi bankót szögelve fel a falára, mert akkor, ha bárki bemegy hozzá, az látni fogja, hogy van ennyi pénze, míg ellenkező esetben csak lóg a falán egy kép, és az emberek többségének fogalma sem lesz arról, hogy az tulajdonképpen mennyit is ér.

Elöljáróban mindenképpen ki kell térnem arra is, hogy miért is éppen a kiemelkedő ár felől közelítve válogatom ki a továbbiakban itt tárgyalandó műveket. Nos, elsősorban azért, mert ma éppen ez az a kritérium, amely alapján a közönség legnagyobb része értesülhet a műtárgypiac történéseiről: olyat ugyanis még soha nem olvasott senki egyetlen sajtóhíradásban sem, hogy „tegnap este egy olyan gyönyörű képet árvereztek el New Yorkban, hogy csak na”.